

torytetem państwa, zagwarantowano możliwość jego wymiany na jednostki pełnowartościowe¹¹⁰.

Ważnym elementem przemian zapoczątkowanych redukcją semilibrałą były istotne zmiany w wysokości relacji podstawowych metali monetarnych, którym – jak dowodzi układ cen z przełomu III i II wieku p.n.e. – towarzyszył wzrost siły nabywczej srebra i miedzi¹¹¹. W przypadku złota fluktuacje jego wartości w okresie republiki przybierają w zasadzie postać trendu malejącego, choć warto tu zaznaczyć, iż jednostki złote były często jedynie „teoretycznie” funkcjonującą monetą. Jeśli przyjąć, iż przemiany w mennictwie rzymskim w początkowej fazie drugiej wojny punickiej były ściśle związane z trudną sytuacją finansową państwa, to w latach późniejszych można dostrzec wyraźne próby prowadzenia planowej i korzystnej z punktu widzenia interesów państwa polityki emisyjnej, szczególnie widocznej w wypadku zmiany nominalnej relacji asa w stosunku do denara w ramach reformy retaryfikacyjnej¹¹². Podobną wymowę posiada przedstawiony w innej naszej pracy obszerny materiał źródłowy, który daje się interpretować nie tylko w sensie powolnego wzrostu cen podstawowych artykułów w okresie późnej republiki, ale także wskazuje na prawdopodobny spadek siły nabywczej kruszców monetarnych w stosunku do towarów¹¹³.

Nieliczne przekazy antycznych historiografów poświęcone wahaniom cen kruszców monetarnych, zwłaszcza złota, skupiają swoją uwagę wyłącznie na ruchach okresowych, które najczęściej łączą z niepokojami społecznymi lub ekonomicznymi, a w mniejszym stopniu z wydarzeniami o charakterze militarnym. Wśród bezpośrednich przyczyn zauważalnych zmian w poziomie cen historycy starożytni zwracają uwagę na dwie ich grupy, a mianowicie gwałtowny wzrost lub spadek wielkości wydobywania rzymskich kopalni bądź wiąże obniżanie się cen metali z napływem większych ilości łupów pochodzących z wypraw wojennych¹¹⁴. Permanentny charakter fluktuacji wartości metali wskazuje, iż trudności finansowe stałe towarzyszyły stosunkom pieniężnym w państwie rzymskim. Na rzeczywisty stan bilansu kruszczowego wpływała przy tym nie tylko wielkość wydobywania we wspomnianych kopalniach i wysokość dochodów pochodzących z łupów wojennych i kontrybucji, ale również zasięg tezauryzacji, jak i odpływu kruszców, które powodowały istotne przesunięcia w skali zapotrzebowania na określone kategorie metali monetarnych¹¹⁵. Nasilenie się w okresie późnej republiki

¹¹⁰ P. Marchetti, *op. cit.*, s. 306 n. Zob. również M.H. Crawford, *RRC II*, s. 627; A. Kunisz, *Druga wojna...*, s. 206 n.

¹¹¹ Zob. dane jakie przytacza R. Pankiewicz, *op. cit.*, s. 50–56.

¹¹² Zob. przypis 93.

¹¹³ Zob. R. Pankiewicz, *op. cit.*, s. 45–58.

¹¹⁴ A. Souchon, *Les théories économiques dans la Grèce antique*, Paris 1898, s. 112 n.; L. Źwikliński, *O przechowywaniu w zbiorze pism ksenofontowych traktacie o dochodach*, Kraków 1921, s. 21 n.; G. Mickwitz, *Geld...*, s. 161; C. Nicolet, *Prix...*, s. 1207; S. Oświecimski, *Problematyka ekonomiczna pseudoplatońskiego dialogu Eryksjasz*, Wrocław-Warszawa-Kraków-Gdańsk 1971, s. 79, przypis 136; S. Lauffer, *op. cit.*, s. 176; R. Pankiewicz, *op. cit.*, s. 264–265, przypis 69.

¹¹⁵ Na duże rozmiary zjawiska tezauryzacji wskazuje szereg przekazów źródłowych (por. Petron. Sat. 43, 117). W dotychczas odkrytych skarbach wartość stezauryzowanych monet dochodziła do